

УДК 005.332.4+330.1+330.341.1](477):339.92

**СУЧАСНИЙ ДИСКУРС І ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ****Лук'яненко О.Д., к.е.н.,
Лук'яненко Л.І., к.е.н.,
Дворник І.В.**

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
У статті через призму сучасних методологічних підходів та міжнародних рейтингових оцінок досліджуються актуальні питання національної конкурентоспроможності у період глобальних ринкових трансформацій. Визначено умови, фактори, рівні та критерії конкурентоспроможного розвитку національних економік, особлива увага приділена проблемі конкурентоспроможності економіки України, проведено аналіз її основних факторів та показано конкурентний статус у міжнародних рейтингових оцінках. Акцентовано увагу на постіндустріальних імперативах національної конкурентоспроможності, обмеженнях і проблемах реалізації інноваційної моделі розвитку України у форматі внутрішніх і зовнішніх факторів впливу. Окреслено методологічну проекцію подальших досліджень глобальної конкурентоспроможності, що пов'язано із якісними середовищними трансформаційними змінами та становленням новітніх методик та інструментів міжнародного економічного аналізу та прогнозування.

Ключові слова: глобалізація, відкрита економіка, національна конкурентоспроможність, міжнародні рейтинги конкурентоспроможності, глобальні конкурентні рейтинги, інноваційний ресурс розвитку, економіка знань.

UDC 005.332.4+330.1+330.341.1](477):339.92

**CURRENT STATE AND RATING OF THE NATIONAL
COMPETITIVENESS****Lukianenko O., PhD in Econ.Sc.
Lukianenko L., PhD in Econ.Sc.
Dvornyk I.***SHEE «Vadym Hetman Kyiv National Economics University»*

In this paper, with consideration for modern methodology and international ratings, the actual problems of the national competitiveness in the period of global market transformations are analyzed. The conditions, factors, levels, and criteria of the competitive development of national economies are determined. Special consideration is given to the problems that are characteristic for the competitiveness of the economy of Ukraine. The basic factors having an impact on the competitiveness of the economy of Ukraine are analyzed, and the state of the competitiveness of the economy according to international ratings is shown. The basic attention is given to the

postindustrial imperatives for the national competitiveness, as well as to the imitations and problems in connection with the introduction of the innovative model of development for the economy of Ukraine with consideration for internal and external factors. The methodology for the further studies of the global competitiveness is defined with consideration for the qualitative changes of the economic environment and the development of new methods and facilities for the international economic analysis and forecasting.

Keywords: globalization, open economy, national competitiveness, international ratings, ratings of global competitiveness, innovative development resource, knowledge economy

Актуальність проблеми. Актуальні питання ефективного розвитку країн фокусуються і системно відображаються у проблематиці міжнародної конкурентоспроможності. Вона є ключовою в сучасних міжнародних економічних дослідженнях і значимою практично для всіх країн світу.

Універсальними імперативами глобального успіху національних економік є їхня здатність до постійних інновацій, соціалізація з пріоритетом найповнішого самовираження особистості, екологізації виробництва і середовища життєдіяльності в парадигмі глобального мислення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Цій проблематиці присвячено фундаментальні праці зарубіжних вчених насамперед М. Портера, Дж. Даннінга, А. Ругмана [5, 7] та ін., де досліджуються фактори та обґрунтовуються мікро- та макромоделі конкурентоспроможного розвитку, а також вітчизняних науковців, зокрема авторів фундаментальної монографії «Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку» Лук'яненка Д.Г., Поручника А.М., Столярчук Я.М., Швиданенка О.А. та інших [6]. Дослідження акцентуються на конкурентній взаємодії країн на глобальному ринку, процесах формування сучасних бізнес-моделей ТНК, шляхах нарощування конкурентного потенціалу української економіки.

Разом із тим, новітні глобальні виклики потребують суттєвого коригування методологічних підходів дослідження та оцінки національної конкурентоспроможності, яка має забезпечувати не лише підвищення життєвих стандартів населення країни, утримання національними підприємствами стабільних позицій на світовому ринку, а й соціально-економічний прогрес на інноваційній основі у форматі критеріїв сталого розвитку зі здатністю протистояти кризам, запобігаючи їм або успішно нейтралізуючи негативні наслідки.

Метою даного дослідження є пошук інтегративних концептуальних підходів для обґрунтування моделі генерації національних конкурентних переваг, практичне застосування яких сприятиме підвищенню обґрунтованості інноваційної й міжнародної інтеграційної політики України з урахуванням глобалізаційних викликів та перспектив.

Виклад основного матеріалу. Історично концепції конкурентоспроможності ґрунтувалися на класичних теоріях поділу праці, абсолютних та порівняльних переваг у комбінації базових факторів виробництва (праця і капітал), що було характерним для становлення й розвитку індустріального суспільства.

Як показує світовий досвід, усталеної конкурентоспроможності досягають ті країни, які, по-перше, оптимально реалізують свої базові факторні національні переваги; по-друге, постійно підвищують продуктивність праці засобами ефективного менеджменту та якістю державної економічної політики; по-третє, ефективно використовують ресурси, що акумулюються на міжнародних ринках товарів, послуг, інвестицій, інновацій, тобто є економіками відкритого типу. У цьому контексті внутрішня і зовнішня конкуренція перебувають у тісному взаємозв'язку. При цьому, ефективна відкритість економіки означає не тільки можливість використовувати зовнішні джерела і ринки для національного розвитку, а й здатність протистояти несприятливій міжнародній кон'юнктурі, особливо в періоди світових або регіональних криз. Як показує світовий досвід, таку відкритість забезпечують лише структурно збалансовані, стійкі й динамічні національні економіки з нормально функціонуючим реальним і міцним (здоровим) фінансовим секторами, оптимальними пропорціями виробничої і невиробничої сфер, адекватними внутрішній та міжнародній соціально-економічній структурі співвідношеннями державного і приватного секторів тощо.

Недостатньо економічно і ринково розвинені економіки не в змозі паралельно розвивати свою відкритість і конкурентоспроможність, що особливо важко для країн, де економічні трансформації відбуваються одночасно з державотворчими процесами.

Загалом за умов відкритості конкурентоспроможною слід вважати таку національну економіку, яка у своєму розвитку забезпечує: 1) стабільне зростання життєвих стандартів населення країни; 2) досягнення й утримання національними підприємствами таких позицій у світовій

економіці, коли їхні товари та послуги успішно реалізуються на міжнародних ринках; 3) усталеність соціально-економічного прогресу зі здатністю протистояти кризам, запобігаючи їм або успішно нейтралізуючи негативні наслідки. Іншими словами, конкурентоспроможність країни — це її здатність забезпечувати стає економічне зростання із дотриманням сучасних соціальних стандартів життєдіяльності.

Для комплексного оцінювання конкурентоспроможності будь-якої національної економіки використовують різні підходи.

Моніторинг ключових параметрів національної конкурентоспроможності базується на використанні авторитетних міжнародних рейтингів (Індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, Індекс конкурентоспроможності бізнесу Всесвітнього економічного форуму, Індекс економічної свободи The Heritage Foundation & The Wall Street Journal, Індекс людського розвитку ООН, Індекс глобалізації А. Т. Kearney & Foreign Policy, Індекс глобалізації (KOF) Швейцарського інституту дослідження бізнесциклів; Проект Doing Business групи Світового банку; Рейтинг конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку управління (Лозанна, Швейцарія); Індекс сприйняття корупції Transparency International) та інших [3].

У постіндустріальному суспільстві конкурентне середовище характеризується тим, що більшість розвинених країн цілеспрямовано зосереджує свої ресурси винятково або переважно у нових наукомістких секторах світового ринку, в результаті чого вони стають дедалі висококонкурентнішими, особливо за очевидної технологічної експансії їхніх транснаціональних корпорацій. Одночасно фіксується зростання розриву між розвиненими та іншими країнами в освоєнні результатів техно- та інформглобалізації. Зокрема, у структурованій відповідно до сучасних пріоритетів економіки знань Програмі розвитку Світового банку «Знання для розвитку» стосовно країн, що розвиваються, наголошувалося катастрофічне відставання їх від світового науково-технологічного прогресу без очевидних перспектив наздоганяльного розвитку [11]. Разом із тим для них з'являться реальні можливості заповнити на міжнародних ринках ніші, що звільнилися, включно з ринками найрозвиненіших країн.

Загалом системне оцінювання національної конкурентоспроможності шляхом індексного рейтингування допомагає не лише позиціонувати Україну серед інших країн світу (табл. 1), а й здійснювати прогнози та генерувати нові підходи для економічного і соціального прогресу. Разом із тим просування в індексах не має бути самоціллю, адже це лише своєрідний індикатор прогресу на шляху економічного зростання та підвищення добробуту країни.

Таблиця 1 - Динаміка позицій України за міжнародними індексами конкурентоспроможності

Інтегровані міжнародні індекси конкурентоспроможності	Роки						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Індекс глобальної конкурентоспроможності (WEF) — GCI	73/131	72/134	82/133	89/139	82/142	73/144	84/148
Індекс конкурентоспроможності країн світу (IMD)	45/55	54/55	56/57	57/58	57/59	56/59	49/60
Індекс економічної свободи (The Heritage Foundation)	133/157	152/183	162/183	164/182	163/183	161/185	155/186
Індекс легкості ведення бізнесу (The World Bank)	128/175	139/178	146/183	149/182	152/183	137/185	112/189

Складено автором за даними: [8, 9, 10].

Глобалізація спричиняє дедалі більший вплив на економічний розвиток України, коли зовнішні виклики за умов високої відкритості національної економіки стають дедалі відчутнішими, що стосується традиційних сировинно зорієнтованих і енергоємних галузей, які перебувають під жорстким впливом світової цінової кон'юнктури і, особливо, інноваційних сегментів економіки, що напряму залежить від спрямованості держави і бізнесу на генерацію і комерціалізацію знань. Загострення глобальної конкуренції підштовхує основних, і передусім корпоративних, суб'єктів ринку до пошуку нових найоптимальніших форм продукування й реалізації нових товарів та послуг, а держави — до створення ефективних національних інноваційних систем. Разом із тим світовий досвід переконує, що надзвичайно складним завданням є не тільки досягнення й утримання позицій глобального інноваційного лідерства, а й завдання наздогнати країн-лідерів у найприбутковіших наукоємних сегментах ринку.

Загалом, сучасні конкурентні імперативи лідерства суб'єктів глобальної економіки пов'язані зі здатністю оптимально комбінувати виробничі, фінансові, інвестиційні ресурси розвитку з науково-технологічними та інноваційними факторами.

Міжнародна економічна теорія та світогосподарська практика засвідчують, що глобальна конкурентоспроможність забезпечується насамперед здатністю суб'єктів ринку функціонувати на засадах економіки знань, що не тільки вможливує постійний економічний прогрес, а й нівелює асиметрії глобальної взаємозалежності.

При цьому важливо усвідомлювати, що дискредитація конкурентних механізмів ринку з переходом до глобальної конкуренції, зумовлює виникнення якісно нового «гіперконкурентного» стану ринку, коли швидкість змін правил «глобальної гри» дозволяє адаптуватися до них лише найбільш дієздатним та активним організаціям різних рівнів, здатним опанувати новітні стратегії та інструменти формування й використання конкурентних переваг. Фундаментальні умови глобальної конкуренції вимагають випереджальних організаційно-структурних змін на високоінтелектуальній основі, а глобальна конкурентоспроможність забезпечується ефективними інноваційними стратегіями розвитку.

Показово, що і у вітчизняній науці домінують обґрунтування виняткової безальтернативності пріоритетності інноваційного імперативу конкурентоспроможності за умов глобальних трансформацій. Важливо розкрити природу його системного впливу на модифікацію умов, факторів і параметрів економічного розвитку в руслі загальноцивілізаційного прогресу. Поглиблені дослідження трендів і механізмів трансформації міжнародної конкуренції за формування глобальної економічної системи на постіндустріальних засадах дають змогу розробити системну модель оцінювання впливу інновацій на конкурентоспроможність національної економіки, яка дозволяє детермінувати інституціональний, інноваційний та соціальний фактори забезпечення міжнародної конкурентоспроможності держави. Принципово важливим є виокремлення як пріоритетного інноваційного імперативу конкурентоспроможного розвитку України.

У XXI столітті посилюються не тільки процеси розширення глобалізації, а й її поглиблення у напрямі пошуку і генерації нових можливостей розвитку в економічній парадигмі, що еволюціонує, коли зароджуються новітні, постглобалізаційні за суттю тенденції техноглобалізації, віртуалізації, мережевізації, індивідуалізації, соціалізації, екологізації за умов глобальної геополітичної та геоекономічної турбулентності.

Іншими словами, в сучасних наукових пошуках вкрай важливо не так розширювати й поглиблювати аналіз відомих явищ і процесів, сприяючи фундаменталізації кількісних та якісних традиційних характеристик економічної глобалізації кінця ХХ століття, як зосередити дослідницький інтерес на глобальних феноменах ХХІ століття.

Висновки. Друга половина ХХ — початок ХХІ століть характеризувалися становленням глобальної парадигми розвитку, що в цілому адекватно відобразилось у західній та вітчизняній економічній думці, коли визнається глобальна доступність ресурсів та інновацій, глобальний характер факторної мобільності, глобальна ринкова уніфікація та регуляторна гармонізація, глобальна індивідуалізація і корпоратизація, регіонально-континентальна консолідація, синхронізація темпів та рівнів економічного розвитку за умов циклічної кризовості, глобальна соціологізація та політизація економічних взаємовідносин.

Через поширення інновацій у галузі технологій і менеджменту, активний обмін товарами, послугами, інвестиціями глобалізація сприяє загальному економічному прогресу. За умов глобалізації поширюються міжнародна стандартизація і раціоналізація виробничо-технічних, інвестиційних і маркетингових операцій, що зумовлює нові можливості для бізнесу й економічного зростання загалом. У цьому контексті економічна глобалізація є наслідком світової конвергенції ринків завдяки транснаціональному підприємництву за умов макроекономічної лібералізації та міжнародної інституціоналізації. У цьому методологічному форматі стає універсальною концепція глобальної конкурентоспроможності.

У подальшому знадобиться поглиблене дослідження конкурентно-регулятивних проблем і перспектив економічної глобалізації, коли важливо уникнути надто оптимістичних прогнозів стосовно реалізації наявних проектів реформування глобальної інституціональної архітектури, де й досі домінують країни-лідери та їхні транснаціональні корпорації, хоча вони і діють нібито під егідою впливових міжнародних організацій. Новітні світові регулятивні ініціативи, сучасна кредитна політика США, МВФ, Євросоюзу не порушують багаторічної конфігурації багатства й могутності, вибіркового процвітання для великих держав. За умов пошуку нової глобальної архітектури вочевиднюється обов'язковість врахування мотивацій не лише визнаних

бізнес-лідерів, а й авторитетних учених та експертів при розв'язанні стратегічних національних і міжнародних економічних проблем, включення їх до складу як неформальних (неурядових) форумів і асоціацій, так і формальних міжнародних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лук'яненко Д.Г. Імплементация парадигмы экономики знаний у стратегии национального экономического развития / Д.Г. Лук'яненко, О.Д. Лук'яненко, О.С. Дорошенко // Міжнародна економічна політика. — 2013. — № 19. — С. 5–26.
2. Москаленко О.М. Теорія і модель випереджаючого економічного розвитку в системі суспільних стратегічних потреб: [монографія] / О.М.Москаленко. – К.: КНЕУ, 2014. – 550 с.
3. Національна конкурентоспроможність в глобальних умовах розвитку: пріоритети дослідження та експертні оцінки / О.Д. Павловська (Лук'яненко), А.В. Жеваго, В.В. Олійник та ін.; за заг. ред. канд. екон. наук, доцента О.Д. Павловської. — К.: ТОВ. «Національний підручник», 2008. — 58 с.
4. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі: [монографія] /Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В.Губський.-К.:Україна,1997. - 237 с.
5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. — М.: Международные отношения, 1993. — 896 с.
6. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [монографія]. — У 2 т. — Т. I / За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — 816 с.
7. Dunning J. Multinational Enterprises and the Global Economy / J. Dunning. -Readings, Mass., Addison-Wesley, 1993. – 687 p.
8. The Global Competitiveness Report 2010–2011 / World Economic Forum 2010. — 516 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf
9. The Global Competitiveness Report 2012–2013 // World Economic Forum. — 2012.— 545p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
10. The Global Competitiveness Report 2013–2014 // World Economic Forum. — 2013 — 553 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf
11. The World Bank. WDR [World Bank Development Report]. Knowledge for Development. — World Bank and Oxford University Press, 1998. — P. 181.